

Luistergeleide Passieconcert 2004

Toelichting op het programma

Drie hymnen voor de Passietijd uit het kerkmuzikale oeuvre van **Franz Liszt** (1811-1886) tekenen het begin en einde van het Passieconcert door Oratoriumkoor Surplus. Met de aanroeping van het kruis 'O crux ave, spes unica' in de vesperhymne 'Vexilla regis prodeunt' en in 'Crux ave benedicta' op vijf strofen van een anonieme tekstdichter uit de 14e eeuw wordt de aandacht gevestigd op het mysterie van het kruis en de overwinning van het leven op de dood.

Na het beeld van de lijdende Christus, zoals dat in de werken van Rheinberger, Gounod en Ingegneri tot ons komt, horen we tot slot opnieuw Liszt in een litanie-achtige aanroeping van de gekruisigde Jezus: 'Jesu Christe, pro nobis crucifixusmiserere nobis'.

Liszt grijpt in zijn hymnen terug op de oude gregoriaanse melodie, die hij echter in uitgerekte vorm en in het keurslijf van de alla breve-maat ten tonele voert, waardoor hij zowel een beklemmende concentratie als devote inkeer weet te bewerkstelligen .

De orgel-fragmenten uit 'Via Crucis' (1878) getuigen eveneens van de kracht der soberheid: op indringend-eenvoudige wijze schotelt Liszt ons de beelden van de kruisweg van Jezus voor; maakt ons deelgenoot en commentator tegelijk.

Als 14-jarige schreef **Josef Gabriel Rheinberger** (Liechtenstein 1839-München 1901) in 1853 aan zijn ouders: 'Ik heb meer plezier en ben talentvoller in het componeren van kerkmuziek dan in andere muziek'. Naast symfonieën, piano- en kamermuziek maakt religieuze muziek dan ook een groot deel van zijn oeuvre uit: o.a. 12 missen, een Requiem en vele motetten. Van zijn instrumentale werk zijn de 20 sonates voor orgel het belangrijkste.

Het idioom van Rheinberger is hoog-romantisch: lange legatolijnen en vele dominant-septiemakkoorden maken er deel van uit. Homofone en polyfone schrijfwijze wisselen elkaar af en in beide stijlen toont hij zich een meester.

Het Passionsgesang op. 46 is een 13 minuten durend werk voor gemengd koor en orgel op een niet-bijbelse en niet-liturgische, maar modern Duitse tekst (auteur onbekend en geschreven in 1867 te München): 'Zum Kreuzestode tohren sie meinen Jesus hin'. In een directe, op volksmelodieën geënte stijl nemen componist en tekstschrijver de luisteraar mee in vijf tekstdelen, eindigend met een hoopvol 'Zu ihm hinauf zu schauen, gabst Du, mein Heiland, mir ein kindliches Vertrauen .Auf ewig dank' ich Dir'.

Charles Gounod (1818- 1893) was de meest gevierde Franse componist van zijn tijd, vooral bekend door zijn opera's. Op jonge leeftijd verbleef hij in Rome na het winnen van de Prix de Rome in 1839. Daar kwam hij onder de indruk van de liturgische gezangen in de Sixtijnse kapel en ging hij zich verdiepen in het werk van Palestrina . Op een reis door Duitsland raakte hij bevriend met de Mendelssohn-familie die hem liet kennismaken met de muziek van Bach.

Door dit alles werd hij verregaand beïnvloed in zijn latere kerkmuzikale composities.

Les sept paroles du Christ sur la croix voor koor a cappella (of met orgel) uit 1855 is daar een goed voorbeeld van. Gestoeld op de oude zeggingskracht van (homofone) soberheid heeft Gounod op oorspronkelijke wijze en met een vernieuwende harmonie de woorden van Christus aan het kruis getoonzet. Die harmoniek laat je als luisteraar alle hoeken van de kamer zien: is tegelijkertijd sober en uiterst confronterend. Zeer beeldend schildert Gounod de sferen van desolate verlatenheid ('tenebrae factae sunt': grijze deken over het land), wanhoop ('Eloï, lamma

Sabacthani?': hartverscheurend geweest in de hoogte) etc. Dramatische frasen tekent Gounod met Palestrinaanse polyfone elementen.

Het laatste Woord van Jezus ('Pater, in manus tuas commendo spiritum meum' = Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest) krijgt van Gounod een ongelooflijk tere inhoud in de dubbelkorige schrijfwijze : geloof, vertrouwen en overgave strijden hier om de benijdenswaardige eer.

Het moment waarop Jezus de geest gaf wordt nog eens uitvergroot in Tenebrae factae sunt (een 4 min. durend motet) van **Marc' Antonio Ingegneri** (Verona 1545?-Cremona 1592). Deze Italiaanse componist werd vooral bekend als leermeester van Monteverdi: een componist waar geen liefhebber of criticus van Renaissance-koormuziek omheen kan.

Ingegneri was qua kerkmuziek (ca. 100 motetten, 10 missen, vele hymnen en responsoria) zeer origineel in zijn kleurrijke harmonieën en er is haast geen compositie die op aangrijpendere wijze verklankt, hoe Jezus de geest gaf: in open akkoorden en langzaam dalende lijnen doet Jezus er het zwijgen toe.

Rheinbergers Stabat Mater op. 138 in g-mineur is gecomponeerd in 1890 en kent vier delen die oplopen qua lengte en complexiteit. Rheinberger geeft in zijn componeertrant een persoonlijke invulling aan de tekst en presenteert zich aldus als ras-Romanticus.

Het einde van deel 2 bijvoorbeeld, waarin de Zoon van Maria 'de Geest geeft' (dum emisit spiritum) schrijft hij in Es-groot, waarmee hij de idee van 'het is volbracht' en de overwinning van het leven op de dood gestalte geeft. Het 3e deel daarentegen begint opnieuw met een onbegeleid bas-lament in g-mineur (net als in het 1e deel) en benadrukt zo - als een rode draad - het verdriet van de Moeder Gods om het Lijden van haar Zoon.

De uiteindelijke overwinning van het eeuwige leven op de dood door de Liefde van Jezus ('in paradisi gloria') aan het eind van deel 4 krijgt - na een majestueus opgevoerde fuga - gestalte in een stralend G- majeureakkoord.